

140 години от рождението на Кирил Христов (1875–1944)

„Той имаше непостижими амбиции. Той се смяташе за призван духовен водач на нацията“.
„Той искаше почит и преклонение от целия народ“. Това са изказванията на изследователи за българския поет Кирил Христов, с които описват нелекия му живот, низ от постоянни терзания и вечна неудовлетвореност.

Кирил Христов

Семейна среда

Бъдещият поет е роден в Стара Загора на 29 юни 1875 г. в семейството на търговеца Христо Генчев и на Ана Кирова. Още като дете остава сирак – баща му е убит от турците при опожаряването на града по време на Руско-турската война, а една година по-късно умира и майка му. Малкият Кирил е отгледан от баба си и вуйчо си – ген. Георги Абаджиев. Първите си поетични опити Кирил Христов прави още докато е ученик в прогимназията в родния си град. През 1892 г. младежът заминава за София, където продължава образованието си в гимназията. Сред неговите преподаватели са чехът Владислав Шак (по математика), д-р Кръстев (по философия), чешките възпитаници

Атанас Илиев (по история), Стоян Аргиров (по български език) и др. В столицата младежът остава да живее при другия си вуйчо Стефан Киров, образован човек, възпитаник на Робърт колеж. Той поощрява поетичните дарби на племенника си и интереса му към литературата. Двамата заедно четат руска и западноевропейска литература. За него К. Христов запазва хубави спомени. „Своя твърде ранен за нашите тогавашни условия интерес към книгите аз дължа главно на вуйчо си Стефана. Като се връщаше от Роберт колеж по ваканция, той през цялото лято все четеше или пишеше нещо и аз неволно му подражавах.“ „Вуйчо ми Стефан има изобщо върху моето развитие необикновено голямо вли-

яние. Аз гледах на него със страхопочитание, след като бях разбрал от разговорите на домашните си, че той бил поет“, ще си спомни по-късно К. Христов (цит. по К. Христов, *Съчинения*, т. 4.). В своя дневник бъдещият поет си е записал, че в резултат на разгорещен спор с вуйчо си дължи на него и „излекуването от социалистическия бяс“, след което „още на другия ден помъкнах големите томове на Гьоте и Байрона.“ (цит. по *Съчинения*, т. 1.)

В Италия

Още преди да завърши гимназията, младият поет заминава като стипендиант на военното министерство за Триест да учи в тамошната морска академия. Младежът е воден най-вече от желанието да се измъкне от непоносимата за него атмосфера в гимназията и от „жаждата за авантюристичен живот.“ Пристигнал в Триест, той така и не стъпва в морската академия, която, според него, била „вертеп от полуграмотни нехранимайковци, събрани от кол и въже.“ За сметка на това младият Кирил научава сравнително бързо италиански език, запознава се с творчеството на италианските класически поети. Верен на авантюристичния си нрав, той намира време главно за лични удоволствия и сърдечни преживявания. К. Христов толкова се увлича по една италианска поетеса-вдовица, у която живее, че е готов да приеме предложението ѝ да заминат за Аржентина. Литературните му успехи в България – отпечатването на негови преводи, морски сонети и елегии в сп. „Мисъл“, го отклоняват от тази авантюристична идея. Поради здравословни причини и по съвет на лекарите той съвсем скоро

е принуден да се върне в България. (М. Арнаудов, *Кирил Христов*, 1967 г.)

Поетът Кирил Христов

Още докато е в Триест, К. Христов започва да печата свои произведения в сп. „Мисъл“, а след завръщането си в България и в кратките интервали между пътуванията си в Брюксел и в Неапол успява да издаде две свои стихосбирки („Песни и въздишки“ и „Трепети“), които му носят признание и известност в България и му отварят вратите към литературните среди. Той се сприятелява с д-р Кръстев, с Пенчо Славейков, с Алеко Константинов, с проф. Иван Шишманов, а Иван Вазов става негов покровител. В самото начало на 20 в. К. Христов издава още две свои стихосбирки „Вечерни сенки“ и „На кръстопът“. (цит. по *Съчинения*, т. 1). Понеже е без постоянни доходи, К. Христов започва да търси работа като учител или чиновник. Известно време работи в Дирекцията по статистика, но не се задържа дълго – през април 1899 г. е уволнен. После за кратко е учител в Шумен и София, след което постъпва в университетската библиотека, но и там скоро се оказва в конфликт с главния библиотекар Стоян Аргиров. (М. Арнаудов, *Кирил Христов*.)

През 1901 г. К. Христов влиза в остър конфликт с д-р Кръстев и кръга „Мисъл“. Смята се, че основната причина са недоволството на поета от опитите на д-р Кръстев да се меси както в литературната му дейност, така и в личния му живот. Става дума за ролята на д-р Кръстев в необмислената женитба на К. Христов за кюстендилката Невяна Палашева. От брака се раждат синът Владимир и дъщерята Ана. Бракът продължава до 1908 г., когато съпругата на Кирил умира.

Освен в личния си живот, К. Христов има сериозни неприятности на работното си място. Затова той подава заявление до Народното събрание да му бъде отпусната пожизнена пенсия за заслуги, мотивирайки се, че подобна пенсия вече е получил норвежкият драматург Х. Ибсен. След получения отказ К. Христов моли за съдействие тогавашния министър на народната просвета проф. Иван Шишманов, който го

командирова в Германия, за да се лекува в санаториум. В дневника си К. Христов не крие възхищението си от германците, описвайки ги като практични, трудолюбиви, любители на музиката и литературата. След поредното си завръщане в България той е назначен, макар и за кратко, за доцент по българска и италианска литература и като такъв е изпратен на специализация в Париж. Бронени месеци преди избухването на Първата световна война К. Христов за пръв път посещава Прага, където изучава чешка литература, а в чешкия печат за пръв път се появяват отзиви за него и творчеството му. (М. Арнаудов, *Кирил Христов*.)

К. Христов възпява героизма на българския войник в Балканската война в произведенията си „Старият воин“, „Малкият предводител“, „Победители“, „Боят при Галиполи“. В някои от тях той не пести критиките си срещу Сърбия и Русия по повод избухналата Междусъюзническа война. Краят на Първата световна война също предизвиква разочарование и покрусата у К. Христов. Двете национални катастрофи за него символизируют крах на националните му идеали. Той е разочарован от управляващите, от германците, на които довчера се е възхищавал, гледа с песимизъм бъдещето на родината си (*Съчинения*, т. 1.).

Далеч от Родината

През 1922 г. видният литературовед Александър Балабанов предизвиква скандал около една епиграма на К. Христов против македонските дейци, писана в далечната 1903 г. Това води до гневна реакция на Македонското студентско дружество. Уплашен от опасността за евентуална физическа разправа, през септември с. г. българският поет напуска родината си и заминава за

Германия. Живее известно време в Йена, а после се премества в Лайпциг, където написва автобиографията си „Ад в рая“. Макар и далеч от родината си, той се интересува от политическите събития в нея – осъжда преврата от 9 юни 1923 г. и „вулгарното убийство на Стамболийски“. (*Съчинения*, т. 1.). В Германия той започва да пише поемата си „Чеда на Балкана“. Междувременно К. Христов за втори път посещава Прага, даже се включва в културния живот на тамошните български дружества.

Лектор по български език в Прага

В края на 20-те години К. Христов решава да напусне Германия, разочарован от презрителното отношение на германците към чужденците. „Жадувах за една по-мека славянска атмосфера. Имах да избирам между Прага и Варшава. Прага ме привлече с някои спомени от по-стари мои кратки посещения“. Изборът на Прага е продиктуван и от многократните настоявания на професора по славистика проф. Геземан да се премести там (М. Арнаудов, *Кирил Христов*.)

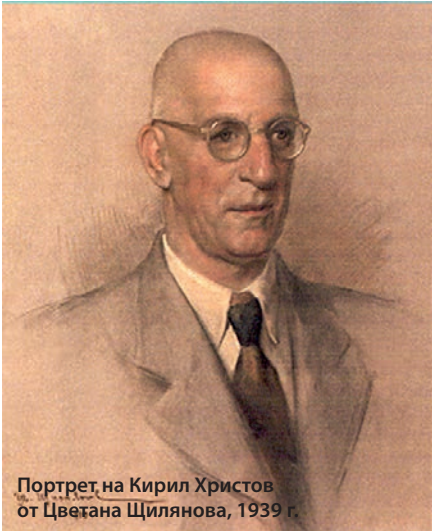
В началото на 30-те години К. Христов започва да преподава български език като лектор първо в Немския университет в Прага, а после във Философския факултет на Карловия университет. Малко след пристигането си в Прага той дава интервю пред Вл. Сис за читателите на „Народни листи“. „Дойдох тук страшно уморен от живота и воден от желанието да затворя очи между близки, между свои. Но чешката бодрост и жизнерадост ме покори и още с първите дни съ-

буди у мене желание за живот и за работа.“

Пред Вл. Сис българският поет разказва и за творческите си планове – да довърши започнатата антология на чешките поети, да напише лирико-епична поема за великолеπιето на Прага,

Карикатура – Ал.Божинов, 1938 г.

Портрет на Кирил Христов
от Цветана Щилянова, 1939 г.

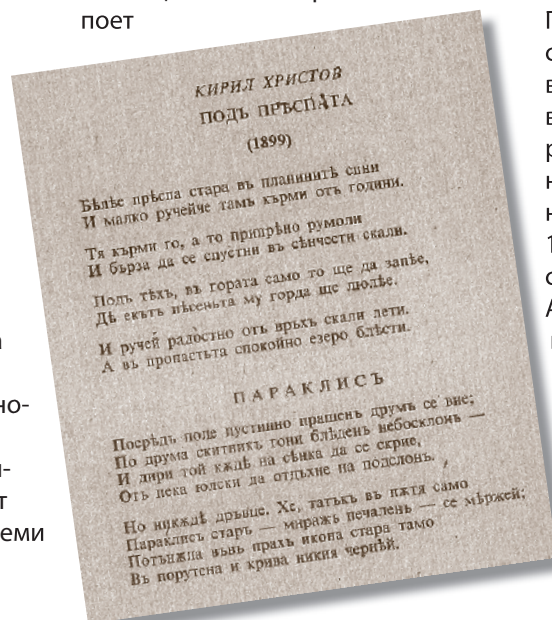
както и един пражки роман. (Národní listy). Действително, още същата година той довършва своята поема „Чедна на Балкана“, а през следващите години посвещава на Прага 40 сонета, издадени в стихосбирката „Симфония на Прага“. Някогашният му учител по математика в гимназията Владислав Шак се заема с превода й на чешки език.

В Прага К. Христов се включва в културния живот на българите. Още през есента на 1929 г. академичното дружество „Българска седянка“ го поканва да рецитира свои стихове на празника на народните будители. През следващата година К. Христов е главно действащо лице в повечето културни прояви на „Българска седянка“. През април 1930 г., по повод 80-годишнината от рождението на Иван Вазов, със съдействието на „Седянката“ и „Чехословашко-българска взаимност“ К. Христов поставя пиесата му „Хъшове“ в един от пражките театри. През май и юни с. г. „Българска седянка“ и „Чехословашко-българска взаимност“ организират две вечеринки в чест на К. Христов. На първата е представено произведението му „Чедна на Балкана“, а пресата на българската легация в Прага Христо Борина и Владимир Сис са поканени да представят литературното творчество на българския поет.

На второто тържество Вл. Сис отново представя произведенията на българския поет, поетесата Иржина Карасова декламира откъси от негови стихове, преведени от Ноemi

Молнарлова, бъдещата съпруга на поета (NL, 1930). Тя е дъщеря на чешкия пастор Молна, у когото К. Христов живее под наем в Прага.

През 1931 г. К. Христов става причина за избухването на голям литературен скандал в Прага. Поводът е лекцията на представителката на българския ПЕН-клуб Дора Габел на 12 октомври 1931 г. пред чешка публика на тема „Съдбата на днешната българска литература.“ В нея тя отделя специално внимание на Пенчо Славейков, П. Яворов, Д. Дебелянов, Н. Лилив; споменава мимоходом Й. Йовков, Д. Немиров и др., отминава с мълчание Ал. Константинов, П. Тодоров, Тр. Кунев, Н. Ракитин и др. За К. Христов тя се изказва пренебрежително: „Някога имаше поет К. Христов, който бе изучаван наизуст; но той избяга от България; избра си за отечество Чехия. Той навярно тук ще си остане.“ Това изказване вбесява честолюбивия поет и той напада поетесата в чешкия печат. (М. Арнаудов, *Кирил Христов*). За да потушат скандала, тогавашният български пълномощен министър в Прага Борис Вазов и съпругата му Елисавета Консулова-Вазова дават голям прием в българската легация. През 1935 г. К. Христов навършва 60 години. „Българска седянка“ и „Чехословашко-българска взаимност“ организират две отделни тържества по случай юбилея му. На тях присъстват тогавашният български пълномощен министър Д. Караджов, проф. Ян Мърквичка, преводачката Иржина Карасова, Хр. Борина и др. На страниците на „Народни листи“ Вл. Сис посвещава на българския поет

голяма статия. В нея той пише за изпълнения с превратности живот на К. Христов, когото нарича „син на гордия Балкан“. Представяйки творчеството на българския поет, Вл. Сис го причислява към школата на Иван Вазов и го нарича „българския Върхлицки“ (NL, 1935).

Сънародниците на Кирил Христов в България също отбелязват 60-тата му годишнина с голямо тържество на 2 юни 1938 г. в Народния театър, т. е. броени месеци преди завръщането му в родината. В негова чест е издаден юбилеен сборник с приветствия и спомени за живота и творчеството му, юбилеен лист „Кирил Христов“. В българския печат е публикувано интервю с него, в което той разказва и за живота си в Прага. „Няма друг централноевропейски град, където може да се живее и твори така спокойно, както в град Прага“, отбелязва поетът. „Създаденият цикъл от 40 сонета „Каменният блян на Прага“ е знак за моята признателност към нея“, завърша той своята изповед (цит. по NL, 1938). Неговата симпатия към чехите се проявява и след нахлуването на нацистите в Чехословакия през март 1939 г. В писмо до жена си Ноemi той пише с покруса: „Идат пострашни за славянството събития от преживените през изминалата есен“, явно визирайки Мюнхенското споразумение от септември 1938 г., което се оказва прелюдия към унищожаването на Чехословакия. „Никой не ще бъде в състояние да спре тия побеснели немци“, не крие опасенията си той (цит. по *Съчинения*, т. 1.).

Отново в България

През септември 1938 г. К. Христов се завръща в България и се установява с жена си Ноemi Молнарлова в квартал Овча купел. Живее затворено и изолирано. Тежък удар за него е неизбирането му за академик на БАН през 1943 г. През лятото на 1943 г., сякаш предчувствайки края си, той изрича пророчески пред М. Арнаудов думите: „Впрочем след няколко месеца няма да има нужда от нищо. Аз си отивам...“ (М. Арнаудов, *Кирил Христов*). На 7 ноември 1944 г. К. Христов напуска завинаги този свят.

Д-р Красимира Мархалева